

Podstata a účel inštitútu premlčania *de lege lata* a *de lege ferenda*

O v e č k o v á, O.*

OVEČKOVÁ, O.: Podstata a účel inštitútu premlčania *de lege lata* a *de lege ferenda*. Právny obzor, 102, 2019, č. 1, s. 67 – 84.

The substance and purpose of the institute of limitation *de lege lata* and *de lege ferenda*.

The article addresses the substance and purpose of the statute of limitation at two levels. In the first part it addresses the issue of limitation *de lege lata*. It offers a critical view of the amendment to the Consumer Protection Act from 2007 that dealt with the substance of limitation. The Constitutional Court declared this amendment unconstitutional. In this context the legislator adopted a new regulation in the form of amendment to the Civil Code in 2018. The article offers a brief analysis of both the Constitutional Court ruling and the new legal regulation. In the second part the article addresses the substance of limitation *de lege ferenda*, as proposed by the draft major amendment to the Civil Code, that the Ministry of Justice of the Slovak Republic presented to the public in October 2018. The amendment brought a number of changes that significantly affect the institute of limitation. It concerns the subject of limitation, the effects of limitation as well as the legal definition of a claim. But it also concerns the new explicit regulation of the start of the limitation period in case of a contract fine or in case of the creditor's demand for performance. The article offers a critical view of the proposed solutions in terms of perception of the substance and purpose of limitation.

Key words: limitation, subjective rights, claim, recodification, Civil Code, constitutionality

Úvod do problematiky

V posledných rokoch sa inštitút premlčania dostal do pozornosti zákonodarcu v súvislosti s ochranou spotrebiteľa, a to tak významne, že novelizácia zasiahla samotné vymedzenie podstaty a účelu premlčania. Takáto zmena nebola prijatá s väčšinovým pochopením v právnej praxi a odmietli ju najmä predstavitelia právnej vedy. Nezostala bez odozvy ani v judikatúre Ústavného súdu SR.

Problematiky podstaty premlčania sa dotýka aj návrh novely Občianskeho zákonníka, ktorého cieľom je okrem iného inovovať aj ponímanie premlčania.

V súčasnosti teda ide o dve polohy podstaty a účelu premlčania, a to *de lege lata* a *de lege ferenda*. V týchto dvoch polohách sa podstatou premlčania zaoberá aj tento príspevok, pričom akcentuje význam, opodstatnenosť a dôsledky zmien, ktoré sa dotkli podstaty a účelu premlčania.

* Prof. JUDr. Oľga O v e č k o v á, DrSc., Ústav štátu a práva SAV, Bratislava.

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu APVV-15-0456 Dlhodobé a recentné tendencie vývoja pozitívneho práva vo vybraných odvetviach právneho poriadku.

I. Podstata a problémy inštitútu premlčania *de lege lata*

1. Podstata a účel premlčania

Podstatu premlčania chápeme ako **kvalifikované uplynutie času**, ktoré kumuluje dve skutočnosti: uplynutie zákonom ustanovenej premlčacej doby a nevykonanie práva. Tým dôjde k premlčaniu, v ktorého dôsledku súdna vymáhateľnosť práva (nárok) možno odvrátiť **námietkou premlčania** (právo povinného), v ktorej dôsledku, ak ju súd uzná za dôvodnú, **zaniká nárok** a subjektívne právo sa stáva nevymáhateľným (naturálna obligácia).

Subjektívne právo existuje aj naďalej vrátane právneho dôvodu plnenia. Preto dlžník môže dobrovoľne plniť aj premlčanú povinnosť bez toho, aby takéto plnenie spôsobilo bezdôvodné obohatenie, a preto dlžník nemôže požadovať vrátenie toho, čo plnil.

Na uvedenom ponímaní premlčania koncipujú právnu úpravu inštitútu premlčania tak Občiansky zákonník, ako aj Obchodný zákonník tým, že požadujú vznesenie námietky premlčania a akceptujú dôsledok premlčania stratou vymáhateľnosti (nároku) subjektívneho práva.¹ Výnimku ustanovuje zákonodarca pri spotrebiteľských zmluvách, čo prináša nemalé teoretické aj právnoaplikačné problémy.

2. Novela inštitútu premlčania z roku 2007

V roku 2014 bola prijatá novela zákona č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa uskutočnená zákonom č. 102/2014 Z. z. Okrem iného bol touto novelou doplnený zákon o ochrane spotrebiteľa o ustanovenie, ktoré významnou mierou zasiahlo do podstaty premlčania v spotrebiteľských vzťahoch. Išlo o § 5b v nasledujúcom znení:

*„Orgán rozhodujúci o nárokoch zo spotrebiteľskej zmluvy **prihliadne aj bez návrhu na nemožnosť uplatnenia práva, na oslabenie nároku predávajúceho voči spotrebiteľovi vrátane jeho premlčania alebo na inú zákonnú prekážku alebo zákonný dôvod, ktoré bránia uplatniť alebo priznať plnenie predávajúceho voči spotrebiteľovi, aj keď by inak bolo potrebné, aby sa spotrebiteľ týchto skutočností dovoľával.**“*

Dôvodová správa k tomu uviedla: „S ohľadom na potreby aplikačnej praxe sa jednoznačne ustanovuje povinnosť *ex offico* postupu orgánov dozoru a orgánov posudzujúcich nároky zo spotrebiteľskej zmluvy skúmať a vyhodnocovať prekážky uplatnenia práva predávajúceho voči spotrebiteľovi.“

Vo väzbe na premlčanie súd je v prípade spotrebiteľa povinný prihliadať na premlčanie *ex officio*, čo má za následok zásadnú zmenu inštitútu premlčania. Ide o ustanovenie

¹ Vyjadrujú to nasledujúce ustanovenia:

§ 100 ods. 1 OZ:

(1)Právo sa premlčí, ak sa nevykonalo v dobe v tomto zákone ustanovenej (§ 101 až 110). Na premlčanie súd prihliada len na námietku dlžníka. Ak sa dlžník premlčania dovoľá, nemožno premlčané právo veriteľovi priznať.

§ 388 ods. 1 OBZ:

(1)Premlčaním právo na plnenie povinnosti druhej strany nezaniká, nemôže ho však priznať alebo uznať súd, ak povinná osoba namietne premlčanie po uplynutí premlčacej doby.

tak spôsobom prijatia, ako aj obsahom v celom rozsahu problematické, a hneď po nadobudnutí účinnosti vyvolalo oprávnené pochybnosti nielen o jeho potrebe, ale aj o jeho aplikovateľnosti, a to pre jeho celkovú vágnosť a neurčitosť pojmov.

Uvedená novela tým, že prikázala súdu *ex officio* prihliadať na premlčanie, ak ide o nárok spotrebiteľa zo spotrebiteľskej zmluvy, teda jednoznačne len vo vzťahu k spotrebiteľovi, od počiatku narážala na celý rad nielen právnoaplikačných, ale aj právnoteoretických otázok. Dostávala sa do rozporu s viacerými právnymi zásadami, na ktorých je koncipovaný nielen inštitút premlčania, ale aj základy súkromného práva. Išlo najmä o nasledujúce zásady.

Najmä o rozpor so **zásadou *vigilantibus leges sunt scriptae*** (t. j. právo patrí bdelym, resp. každý sa musí o svoje práva starať), lebo v dôsledku povinnosti súdu prihliadať na premlčanie *ex officio* sa rovnováha a vyváženosť právnych vzťahov z hľadiska ich účastníkov výrazne naruša, a to tým, že len jeden z účastníkov právneho vzťahu, v našom prípade veriteľ, má povinnosť uvedenú zásadu rešpektovať.

Taktiež sa povinnosť súdu dostáva do rozporu so **zásadou autonómie vôle subjektov súkromného práva**, ktorá sa v širokej miere uplatňuje v súkromnom práve a je tiež základom inštitútu premlčania. V oboch prípadoch ide o uplatnenie slobodnej vôle subjektov: u veriteľa, či svoje právo uplatní; u dlžníka, či vznesie námietku premlčania. Pritom zostáva zachovaná možnosť dlžníka splniť premlčaný záväzok v prípade, ak má na jeho plnení z rôznych dôvodov záujem, a to bez toho, aby takéto plnenie postihla povinnosť ho ako bezdôvodné obohatenie vrátiť.

Povinnosť súdu *ex officio* prihliadať na premlčanie naruša **zásadu právnej istoty** účastníkov právnych vzťahov. Vyplýva to z toho, že základným účelom inštitútu premlčania je, že reguluje dĺžku trvania vymáhateľnosti subjektívnych práv tým, že núti ich účastníkov k aktivite vo vzťahu k ich uplatneniu. Tým zabezpečuje tak veriteľovi, ako aj dlžníkovi nielen právnu ochranu, ale aj potrebnú mieru právnej istoty v právnych vzťahoch. Veriteľ buď svoje právo v ustanovenej dobe uplatní, alebo naň stratí nárok v dôsledku uplatnenia premlčania. Na druhej strane, dlžník má možnosť túto ochranu v rámci inštitútu premlčania využiť, t. j. vzniesť námietku premlčania. Dlžník preto nemusí zostávať v právnom vzťahu v neistote.

Poukazovalo sa aj na to, že úprava § 5b má dosah aj **na procesné postavenie strán**, ktoré oproti stavu pred novelou modifikuje, najmä pokiaľ ide o zásadu rovnosti účastníkov konania, ako aj poučovacej povinnosti súdu.

3. Návrh na preskúmanie ústavnosti § 5b zákona o ochrane spotrebiteľa

Návrh na preskúmanie ústavnosti § 5b podal Okresný súd Košice II. (ďalej len okresný súd). Počas občianskeho súdneho konania súd dospel k záveru, že § 5b je v rozpore s ústavným právom účastníka konania na súdnu ochranu.

Zásadný rozpor napadnutého ustanovenia vidí okresný súd v tom, že aplikácia ustanovenia § 5b jednostranne zvýhodňuje dlžníka – spotrebiteľa –, a to tým, že „nestranný“ súd (prípadne iný orgán) má povinnosť prihliadať na oslabenie práva (nároku) predáva-

júceho voči spotrebiteľovi vrátane jeho premlčania alebo na inú zákonnú prekážku alebo zákonný dôvod, ktoré bránia uplatniť alebo priznať plnenie predávajúceho voči spotrebiteľovi. Takáto ochrana jedného z účastníkov občianskeho súdneho konania oproti druhému účastníkovi je podľa názoru konajúceho súdu **v rozpore so zásadou nestrannosti súdu, a teda aj s princípom právneho štátu.**

Preto okresný súd navrhol, aby Ústavný súd SR rozhodol, že ustanovenie § 5b nie je v súlade s ustanovením čl. 1 ods. 1² a čl. 46 ods. 1³ ústavy.

4. *Nález Ústavného súdu o nesúlade § 5b s ústavou*

Ústavný súd preskúmal napadnuté ustanovenie nielen s ohľadom na jeho súladnosť s čl. 46 ods. 1 ústavy, a teda zo zorného uhla **práva na nestranný súd**, tak ako požadoval navrhovateľ, ale aj z hľadiska **práva na prístup k súdu**, a najmä **práva na spravodlivé súdne konanie**, ktoré súvisí s **právom na rovnosť v súdnom konaní** podľa čl. 47 ods. 3 ústavy.⁴

Ďalej sa Ústavný súd SR rozhodol **preskúmať napadnuté ustanovenie ako celok**, hoci v konaní pred okresným súdom išlo len o otázku premlčania. Viedla ho k tomu skutočnosť, že „z legislatívnej konštrukcie plynie, že premlčanie je v istom zmysle v norme zahrnuté aj po derogácii slov *vrátane jeho premlčania*. Okrem toho, čo platí pre premlčanie, platí pre ostatné námietky ešte viac (napr. relatívna neplatnosť, nesplnenie vzájomného záväzku)“.

Uvedieme aspoň tie najdôležitejšie argumenty Ústavného súdu SR, ktoré podstatným spôsobom ovplyvnili jeho rozhodnutie.

Treba predoslať, že Ústavný súd SR, pokiaľ ide o **porušenie základného práva na nestranný súd, navrhovateľovi nevyhovel** a konštatoval, že obsahom práva na nestranný súd je požiadavka na zabezpečenie nestrannosti spočívajúcej v absencii zaujatosti či predsudku sudcu, a z tohto hľadiska základné právo na nestranný proces nebolo porušené.

Navrhovateľ ďalej namietal **procesnú nerovnosť** spočívajúcu v tom, že aplikácia ustanovenia 5b jednostranne zvýhodňuje dlžníka – spotrebiteľa, a to tým, že súd má povinnosť prihliadať na oslabenie nároku predávajúceho voči spotrebiteľovi vrátane jeho premlčania, čo spôsobuje zásadný rozpor napadnutého ustanovenia s ústavou.

Ústavný súd pri teste procesnej nerovnosti vychádzal najmä z nasledujúceho.

Pri svojom rozhodnutí ustálil a vychádzal z toho, že veriteľ (žalobca) je v civilnom procesnom konaní znevýhodnený tým, že súd počas konania *ex officio* skúma premlčanie

² Čl. 1 ods. 1 ústavy:

„(1) Slovenská republika je zvrchovaný, demokratický a právny štát. Neviaže sa na nijakú ideológiu ani náboženstvo.“

³ Čl. 46 ods. 1 ústavy:

„(1) Každý sa môže domáhať zákonom ustanoveným postupom svojho práva na nezávislom a nestrannom súde a v prípadoch ustanovených zákonom na inom orgáne Slovenskej republiky.“

⁴ Čl. 47 ods. 2 a 3 ústavy:

„(2) Každý má právo na právnu pomoc v konaní pred súdmi, inými štátnymi orgánmi verejnej správy od začiatku konania, a to za podmienok ustanovených zákonom.“

(3) Všetci účastníci sú si v konaní podľa odseku 2 rovní.“

žalovanej pohľadávky. Ide o jednostrannosť, lebo na premlčanie veriteľa sa z úradnej povinnosti neprihliada. Súd tento stav charakterizuje takto: „... zákonodarca *rukami* súdu v podstate prekluduje dlh, a tak umorí dlh žalovaného“.

Ústavný súd pripomína a zdôrazňuje, že akceptácia, resp. ospravedlnenie posudzovanej normy, a to ochrana slabšej strany, je ústavne akceptovateľný. Zároveň si však kladie otázku, či je na ochranu spotrebiteľa nevyhnutné, aby na premlčanú pohľadávku spotrebiteľa prihliadal súd *ex officio*. Zároveň vzal do úvahy nielen (procesnú) rovnosť medzi veriteľom a dlžníkom, ale aj rovnosť spotrebiteľov oproti iným dlžníkom, ktorí sú žalovaní v nesporebných konaniach, a tiež pripomenul, že „východiskovým bodom by predsa len mala byť myšlienka, že dlhy sa platiť majú“.

Pokiaľ ide o **zásadu autonómie vôle**, Ústavný súd dospel k záveru, že ustanovenie § 5b je zásahom do autonómie vôle, lebo sa dlžníkom vnucuje ochrana, ktorej využívanie by malo byť na ich vôli. Zároveň charakterizoval posudzovaný právny stav, t. j. koncepciu *prekluzívneho premlčania* (ako ju nazval ÚS) ako neprijateľnú. Lebo dlžník (žalovaný) je len pasívnym prijímateľom výhod premlčania. Konštatoval jednostrannosť takejto právnej úpravy premlčania a táto právna úprava „svojou zjednodušenou priamočiarosťou“ stavia všetkých veriteľov do pozície zlých a spotrebiteľov na stranu ublížených.

Napokon Ústavný súd SR konštatoval: „Vychádzajúc z perspektívy, že dlhy sa majú plniť riadne a včas, z ochrany autonómie vôle jednotlivca, z ochrany férového procesu ako objektívnej hodnoty, ale aj z praktických skúseností, že úprava často škodí tým pocitnejším, resp. pomáha menej zodpovedným. Ústavný súd ďalej uviedol, že na ochranu zraniteľného jednotlivca jestvujú miernejšie prostriedky ochrany, zvlášť formou právnej pomoci, a preto daná úprava nie je nevyhnutná na naplnenie tohto cieľa.“

V odôvodnení nálezu Ústavného súdu je ešte viacero zaujímavých úvah a konštatovaní v súvislosti tak s problematikou premlčania, ako aj s problematikou ochrany spotrebiteľa, ktoré stoja za úvahou. Prejavil pochopenie aj pre terminologickú presnosť a čistotu právnych predpisov, pretože to vedie k predvídateľnosti správania v právnych vzťahoch.

Pochopiteľne, že nález Ústavného súdu SR o nesúlade § 5b s ústavou vyvolal aj negatívne reakcie. Takou bola napríklad reakcia predstaviteľa parlamentu – zákonodarnej moci –, ktorý uvedené ustanovenie prijal. Ale vyskytla sa aj negatívna reakcia advokátky špecializovanej na zastupovanie spotrebiteľov, ktorej prenesenie povinnosti skúmať premlčanie *ex officio* na súd dosť výrazne uľahčilo prácu.

5. Reakcia zákonodarcu na nález Ústavného súdu SR

V zmysle čl. 125 ods. 3 ústavy je úlohou Národnej rady Slovenskej republiky (ďalej len Národnej rady) do šiestich mesiacov od vyhlásenia nález Ústavného súdu SR v Zbierke zákonov Slovenskej republiky uviesť ustanovenie § 5b zákona č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa v znení neskorších predpisov do súladu s čl. 46 ods. 1 v spojení s čl. 1 ods. 1 ústavy. Ak tak Národná rada v tejto lehote neurobí, stratí ustanovenie § 5b po jej uplynutí platnosť.

Reakciou na nálež Ústavného súdu je **novela Občianskeho zákonníka** uskutočnená zákonom č. 343/2018 Z. z., ktorá obsahuje doplnujúce ustanovenie § 54a začlenené do piatej hlavy pojednávajúcej o spotrebiteľských zmluvách v nasledujúcom znení:

„Premľčané právo zo spotrebiteľskej zmluvy nemožno vymáhať a ani ho platne zabezpečiť; ustanovenie § 151j ods. 2 tým nie je dotknuté. Zmeniť obsah premľčaného práva zo spotrebiteľskej zmluvy, nahradiť ho novým právom alebo obnoviť jeho vymáhateľnosť možno len na základe právneho úkonu dlžníka, ktorý o premľčaní vedel.“

Cieľom novely, ako uvádza dôvodová správa, je zavedenie osobitnej úpravy uplatňovania premľčaných nárokov do spotrebiteľských zmlúv a ich zabezpečenia ako reakcie na nálež Ústavného súdu SR sp. zn. PL. ÚS 11/2016-60. Základným cieľom navrhovanej právnej úpravy je „vytvorenie priestoru na to, aby dlhy plynúce so spotrebiteľských zmlúv boli vymáhané len v rozumnom a primeranom čase“. To vyplýva z toho, že „predkladateľ je presvedčený, že po uplynutí premľčacej doby, najmä s ohľadom na súčasný stav trhovej ekonomiky, niet v zásade z pohľadu štátnej moci záujmu hodného ochrany na podpore vynucovania plnenia zo spotrebiteľských zmlúv, ak sa právo niektorej zo strán premľčalo“.

Možno si položiť otázku, čo uvedená úprava, resp. „oprava“ z pozície premľčania v skutočnosti znamená?

Predovšetkým ustanovenie § 54a OZ predpokladá, že **premlčané právo zo spotrebiteľskej zmluvy** (teda aj premľčané právo veriteľa) je **ex lege zbavené nároku**, t. j. jeho súdnej vymáhateľnosti. Tým sa právo zo spotrebiteľskej zmluvy stáva zo zákona naturálnou obligáciou, a tak sa toto právo stavia na roveň práva zo stávok a hier. Obe práva majú rovnaký právny režim spočívajúci v tom, že ich nemožno vymáhať, teda nemožno ich uplatniť v súdnom alebo v inom procesnom konaní.

Dôvodová správa k novele uvádza, že pre navrhovanú úpravu bolo vzorom ustanovenie § 845 OZ upravujúce vymáhateľnosť výhry zo stávok a hier. Možno však zrovnávať výhry zo stávok a hier a premľčané právo zo spotrebiteľskej zmluvy v súvislosti s nemožnosťou jeho vymáhania? V komentári k Občianskemu zákonníku sa v súvislosti s dôvodmi takéhoto riešenia pri stávkach a hrách uvádza: *„Zákaz vymáhania hier je dôsledkom riskantnej povahy hier a stávok. Zákon touto úpravou chráni subjekty pred neuvážene nehospodárnym, či špekulatívnym nakladaním s vlastným majetkom, čím súčasne poskytuje ochranu aj ďalším spoločenským vzťahom a hodnotám (vznik „hráčskej závislosti“, dosahy neuváženeho nakladania s vlastným majetkom na tretie osoby, najmä rodinných príslušníkov a pod.). Zákaz vymáhania výhier tiež nepochybne limituje rozvoj tohto druhu zmluvných vzťahov a bráni ich rozšíreniu.“*⁵

Je zrejmé, že záväzky zo stávok a hier majú podstatne iný sociálny základ ako záväzky zo spotrebiteľských zmlúv, a preto je opodstatnený aj rozdielny prístup k ich právne-*mu* režimu. Prijatou právnou úpravou sú vzťahy medzi veriteľom a spotrebiteľom *de facto* zákonom kvalifikované ako vysoko rizikové. Pričom rizikovosť týchto pohľadávok vzniká správaním na strane spotrebiteľa, pričom toto riziko musí znášať veriteľ.

⁵ HANDLAR, J. In ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občianský zákoník II. Komentár*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 2 176.

Ak je protiústavné, aby súdy prihliadali *ex officio* na premlčanie, potom je len ťažko možné akceptovať legitimitu takej úpravy, v ktorej dôsledku je veriteľ premlčaného práva zo spotrebiteľskej zmluvy obmedzený v ešte väčšom rozsahu, a to priamo zákonným zákazom (*ex lege*) podať žalobu a vymáhať svoju pohľadávku. Veriteľ je v tomto prípade ešte viac obmedzený, ako v dôsledku právnej úpravy § 5b. Napokon súd v oboch prípadoch, teda tak v prípade zrušenej právnej úpravy (§ 5b) musel, ako aj v prípade súčasnej právnej úpravy (§ 54a OZ) fakticky musí *ex officio* skúmať premlčanie. Možno tiež uvažovať o tom, či nové ustanovenie § 54a OZ neodopiera veriteľovi *ex lege* právo na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. ods. 1 ústavy.

Z dikcie ustanovenia § 54a OZ „premlčané právo zo spotrebiteľskej zmluvy“ vyplýva, že sa týka premlčaného práva oboch zmluvných strán – tak spotrebiteľa, ako aj dodávateľa. Tým zákonodarca odstránil kritizovanú jednostrannosť, a tým aj z toho plynúcu nerovnosť spotrebiteľského vzťahu.

II. Podstata a problémy inštitútu premlčania *de lege ferenda*

(návrh veľkej novely Občianskeho zákonníka)

Inštitútu premlčania sa významným spôsobom dotkol aj návrh veľkej novely Občianskeho zákonníka, ktorá bola predstavená verejnosti koncom minulého roka (ďalej len návrh novely).⁶ Zmeny sa týkajú tak samej podstaty inštitútu premlčania, jeho chápania, ako aj viacerých vecných riešení. Poukážeme na tie zmeny v navrhovanej právnej úprave, ktoré ovplyvňujú podstatu premlčania.

1. Predmet premlčania

Návrh novely, na rozdiel od stavu *de lege lata*, ktorý vychádza z toho, že predmetom premlčania je právo (§ 100 ods. 1 OZ, § 387 ods. 1 OBZ), pokladá za predmet premlčania len nárok. Navrhovaná novela to vyjadruje takto: **Návrh domáhať sa plnenia zo záväzku (nárok) podlieha premlčaniu (§ 100).**

Dôvodová správa takúto zmenu v chápaní inštitútu premlčania odôvodňuje takto: *Na rozdiel od predchádzajúcej úpravy vychádza Občiansky zákonník zo všeobecne akceptovaného pravidla, že premlčaniu (resp. následkom plynutia času) nepodlieha subjektívne právo ako také, ale právny nárok. Na účely premlčania je nárok definovaný ako právo domáhať sa plnenia zo záväzku. Obdobnú úpravu obsahuje napr. Čl. III – 7:101 DCFR alebo § 194 ods. 1 BGB. Pojmy záväzok a plnenie vychádzajú z ich zákonných definícií.*

Z uvedeného je zrejmé, že je potrebné aspoň v stručnosti sa pristaviť pri pojme nárok. Je všeobecne známe, že **pojmem nárok** najdôslednejšie rozpracoval Štefan Luby a podstatu tohto chápanie je dlhodobo akceptovaná tak v právnej doktríne, ako aj legislatíve a judikatúre.

⁶ Návrh novely Občianskeho zákonníka je dostupný na: <http://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=2412>.

Pojmové znaky nároku vymedzil Š. Luby takto:

- vynútiteľnosť práva proti vôli povinného subjektu,
- nerozlučná spojitosť tejto vynútiteľnosti so subjektívnym právom, bez ktorého, pretože je jeho vlastnosťou (resp. stránkou), nemôže existovať,
- realizácia vynútiteľnosti štátnou mocou, len vo výnimočných prípadoch vlastnou mocou oprávneného.⁷

Na tomto základe potom nárok definuje ako *oprávnenie používať prostriedky dané príslušnými predpismi na vynútenie subjektívneho práva súdom, arbitrážou a administratívnymi orgánmi*.⁸ Podstata nároku teda spočíva vo **vynútiteľnosti subjektívneho práva štátnymi orgánmi**.

Dôležitý je tiež **vzťah nároku a subjektívneho práva**. Na základe uvedených pojmových znakov nároku Š. Luby vyvodil, pokiaľ ide o vzťah nároku a subjektívneho práva, ku ktorému nárok patrí, že nárok je vlastnosťou, resp. stránkou príslušného subjektívneho práva, akú nemá právo bez nároku (tzv. nežalovateľné právo či naturálna obligácia).

Štefan Luby teda považuje nárok za obsahovú zložku subjektívneho práva, jeho stránku, resp. vlastnosť. Pritom nestotožňuje subjektívne právo a nárok, a vynútiteľnosť subjektívneho práva nepokladá za jeho pojmový znak, ale za znak diferenčný, ktorého prostredníctvom sa rozlišujú práva s nárokom (tzv. žalovateľné práva) a práva bez nároku (tzv. nežalovateľné práva; tzv. naturálne obligácie). **Funkcia nároku** potom podľa Š. Lubyho **spočíva vo vynútení práva, ku ktorému nárok patrí, a to jeho presadením proti vôli povinného subjektu**.⁹

Vo svojej podstate ide o možnosť domáhať sa právnej ochrany realizácie subjektívneho práva.

Uvedené ponímanie nároku a z toho vyplývajúci vzťah subjektívneho práva a nároku akcentuje skutočnosť, že účinok premlčania spočíva v tom, že subjektívne právo (premlčané právo) je zbavené nároku, čím sa existujúce právo stáva nevykonateľným proti vôli povinného subjektu. Plnenie je ponechané na vôli dlžníka; môže plniť dobrovoľne. Skutočnosť, že premlčané právo nezaniká, ale stáva sa právom bez nároku, vyjadruje aj platná právna úprava. Občiansky zákonník to vyjadruje slovami: „*Ak sa dlžník premlčania dovoľá, nemožno premlčané právo veriteľovi priznať*“ (§ 100 ods. 1 posledná veta). Obchodný zákonník je podrobnejší, keď ustanovuje: „*Premlčaním právo na plnenie druhej strany nezaniká, nemôže ho však priznať alebo uznať súd, ak povinná osoba namietne premlčanie po uplynutí premlčacej doby*“ (§ 388 ods. 1). Platná právna úprava akceptuje, že premlčaním právo nezaniká, ale len stráca nárok, ktorý sa v dôsledku omeškania zrušuje. Oba kódexy predpokladajú vznesenie námietky premlčania ako nevyhnutnej podmienky súdnej akceptácie premlčania.

Možno položiť otázku, **čo podlieha premlčaniu, resp. čo je predmetom premlčania**. Je to samo **subjektívne právo**, alebo je to aj k subjektívnemu právu patriaci **nárok**.

⁷ LUBY, Š. Občianskoprávny nárok. In *Výber z diela a myšlienok*. Bratislava : Iura Edition, 1998, s. 232 a nasl.

⁸ Tamže, s. 232.

⁹ Tamže, s. 233 a nasl.

Subjektívne právo vo svojej podstate chápeme ako možnosť subjektu správať sa spôsobom, ktorý objektívne právo nezakazuje, a táto možnosť je zároveň chránená právnymi prostriedkami, a tým požíva aj štátom zaručenú právnu ochranu. Subjektívne právo ako spôsob realizácie (uplatnenia) objektívneho práva prostredníctvom vymedzenej možnosti správania je imanentne spojené s premlčaním.

Pri hľadaní odpovede na položenú otázku možno sledovať dva relevantné názory. Jeden preferuje, že **predmetom premlčania** (teda to, čo podlieha premlčaniu) **je tak subjektívne právo, ako aj nárok**. Teda predmetom premlčania je všetko, čo sa podrobuje procesu premlčania a na čom zostávajú jeho účinky. Rozdiel je len v tom, aké účinky má premlčanie, či už na právo, alebo nárok. Účinky premlčania, ktoré nastanú márnym uplynutím premlčacej doby a dôvodným uplatnením námietky premlčania na nárok, sú zrušujúce. Nárok ako predmet premlčania v dôsledku premlčania zaniká. Subjektívne právo ako predmet premlčania nezaniká, existuje ďalej, ale v zmenenej, oslabenej podobe, lebo je zbavené nároku. To znamená, že je nevymáhateľné proti vôli povinného subjektu.¹⁰

Iný názor uznáva za predmet premlčania len právo samotné (subjektívne právo). V tomto poňatí sa nepremľujú ani žaloby, ani nároky (ako zložky subjektívneho práva zaručujúce jeho vymáhateľnosť na súde). Právny **nárok nepodlieha premlčaniu**, naopak, márnym uplynutím premlčacej doby a účinne vznesenou námietkou premlčania nárok zaniká.¹¹

Na základe uvedeného možno konštatovať, že názor, ktorý preferuje, že predmetom premlčania je len nárok, sa v súčasnej právnej doktríne nevyskytuje, prípadne len okrajovo, je irelevantný a neakceptuje ho náuka, legislatíva ani judikatúra. Názor, že predmetom premlčania je len nárok, podrobil kritike už v roku 1958 Š. Luby.¹²

Možno zhrnúť, že tak v Česku, ako aj na Slovensku, sa v práve dlhodobo presadzuje názor, že predmetom premlčania je právo (subjektívne právo). Názor sa niekedy líšia len v tom, že premlčaniu podlieha tak subjektívne právo ako celok, teda aj nárok k nemu sa viažuci, alebo premlčaniu podlieha subjektívne právo, pričom nárok premlčaniu nepodlieha. Nárok zaniká márnym uplynutím premlčacej doby a účinne vznesenou námietkou premlčania. V oboch prípadoch je však účinok premlčania rovnaký a spočíva v tom, že **premlčané právo** (subjektívne právo) je zbavené nároku, čím sa subjektívne právo stane nevykonateľné proti vôli povinného subjektu. Dlhodobo, a to ani len okrajovo, sa nevyskytujú relevantné názory, ktoré za predmet premlčania pokladajú len nárok.

Vráťme sa k textu § 100 navrhovanej novely, ktorá za predmet premlčania pokladá len nárok, ktorý zároveň aj definuje ako *právo domáhať sa plnenia zo záväzku*. Takto úzko poňatý predmet premlčania je prekvapujúci, a to vzhľadom na vyššie uvedené ustálené ponímania predmetu premlčania ako premlčania práva. Dôvodová správa to vysvetľuje lakonickým konštatovaním, že „novela vychádza zo všeobecne akceptovaného pra-

¹⁰ Tamže, s. 305.

¹¹ ELIÁŠ, K. Občiansky zákoník. Veľký akademický komentár. I. svazek. Praha : Linde, 2008, s. 417; WEINHOLD, D. Promlčení a prekluze v obchodních závazkových vztazích. 3. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 130.

¹² LUBY, Š. Občianskoprávny nárok. Právnické štúdie, roč. VI., 1958, s. 3- 56.

vidla, že premlčaniu nepodlieha subjektívne právo ako také, ale právny nárok¹⁴. Takáto zmena koncepcie premlčania by si zaslužila podrobné a dôkladné vysvetlenie predovšetkým z hľadiska potreby a významu takejto zmeny. Napriek relatívne dobrej znalosti odbornej literatúry týkajúcej sa premlčania, nepodarilo sa nám dohľadať podporu uvedeného „všeobecne akceptovaného pravidla“ (ako uvádza dôvodová správa) ani v odbornej literatúre, ani v legislatíve a ani v judikatúre.

V záujme informovanosti aspoň niekoľko opozitných príkladov z legislatívy.

Nový český Občiansky zákonník (zákon č. 89/2012 Sb.) zakotvuje **premlčanie práva** ako dôsledok jeho nevykonania v premlčacej lehote (§ 609).

Princípy európskeho zmluvného práva (PECL) výslovne uvádzajú: **Právo na plnenie záväzku** („*pohládávka*“) **sa premlčuje uplynutím lehoty** ... (Čl. 14:101.) Túto úpravu prevzal aj Návrh spoločného referenčného rámca (DCFR, tretia kniha, siedma hlava).

Z ponímania „premlčania práva“ vychádza taliansky Codice Civile, ako aj rakúsky ABGB. Ide teda, ako vidno, o prevažujúci názor, i keď výnimočne sa premlčuje nárok (poľský Kodeks cywilny, nemecký BGB) a niekde sa premlčuje žaloba (francúzsky Code Civil).

Zúženie premlčania na nárok spôsobuje v návrhu novely aj ďalšie nepresnosti. Napríklad návrh novely v § 102 uvádza: „nárok priznaný rozhodnutím súdu“. Súd však nepriznáva nárok (súdnou vymáhateľnosť práva), ale svojím rozhodnutím priznáva samo subjektívne právo.

Aký je teda dôvod meniť dlhodobo ustálený názor na predmet premlčania, ktorý je v európskom systéme práva navyše väčšinový, z ktorého vychádzajú aj európske unifikácie (PECL, DCFR, UNIDROIT) a na ktorý je naviazaná dlhoročná ustálená judikatúra. Návrh novely takéto dôvody nedokladá a sledovaný cieľ neobjasňuje.

2. **Zákonná definícia nároku**

Návrh novely na rozdiel od súčasnej právnej úpravy definuje **nárok ako právo domáhať sa plnenia záväzku** (§ 100). Pritom dôvodová správa uvádza, že nárok je definovaný na účely premlčania.

Uvedené riešenie evokuje hneď viaceré otázky: obстоjí uvedená definícia nároku vecne; je vôbec potrebná legálna definícia (definícia uvedená v texte právnej normy) nároku; je správne takéto legislatívne riešenie?

Vymedzenie ponímania pojmu nárok a jeho definovanie je v odbornej literatúre dostatočne a dlhodobo vyjasnené. Vychádzajú z neho aj učebnice predovšetkým občianskeho a obchodného práva, ako aj právna teória. Len na informáciu uvedieme vymedzenie nároku v slovenskej učebnici Občianskeho práva, kde je nárok definovaný ako *oprávnenie použiť prostriedky dané príslušnými predpismi na vynútenie subjektívneho práva súdom, správnym orgánom či vlastným úkonom*.¹³

V českej učebnici Občianskeho práva sa chápe nárok ako *oprávnenie domôcť sa s úspechom svojho subjektívneho práva uplatnením donútenia štátneho orgánu*. To v ob-

¹³ LAZAR, J. a kol. *Občianske právo hmotné*. 1. zväzok. Bratislava : IURIS LIBRI, 2014, s. 142.

lasti občianskeho práva znamená predovšetkým uplatnenie práva donútením súdnym, t. j. rozhodnutím súdnym a jeho núteným výkonom (exekúciou).¹⁴

Rovnako podstatu nároku vymedzujú aj právnické terminologické slovníky. Napríklad Slovník obchodného práva vymedzuje nárok ako *vlastnosť (stránku) subjektívneho práva spočívajúcu v tom, že právo možno vynútiť prostredníctvom súdu (súdna vymáhateľnosť), resp. inými rovnako relevantnými spôsobmi uplatnenia*.¹⁵

Slovník slovenského práva uvádza: *Nárok je oprávnenie na súdnu pomoc pri uplatnení práva; je to súdna vymáhateľnosť práva*.¹⁶

Podobne aj český právnický slovník: *Nárok je vlastnosť subjektívneho práva spočívajúca v jeho vynútiteľnosti štátnou mocou*.¹⁷

Z uvedeného ponímania vychádza aj teória práva.¹⁸ Známy teoretik práva O. Weinberger vo svojej práci *Norma a inštituce* uvádza, že o nároku hovoríme vtedy, ak subjekt môže uplatniť svoje (prislúchajúce) právo v právnom konaní.¹⁹

Z niekoľkých reprezentatívnych ukážok sú zrejmé nasledujúce skutočnosti. Predovšetkým, že pojem nárok je dlhodobo v odbornej spizbe tak súkromného práva ako aj teórie práva ustálený a preferujú ho jednoznačne aj učebnice, čo znamená, že aj výuka je v tomto smere jednotná. Zrejma je aj to, že ponímanie nároku u nás sa odvíja od dôsledného rozpracovania pojmu nárok v už spomínanej štúdií Š. Lubyho a vychádza z ním vymedzeného nároku ako *vynútiteľnosť subjektívneho práva štátnymi orgánmi, prípadne výnimočne vlastnou mocou oprávneného*. Tiež treba bez pochybností konštatovať, že z uvedeného ustáleného ponímania nároku vychádza tak legislatíva, ako aj relevantná judikatúra.

Obstojí teda po vecnej stránke definícia nároku v návrhu novely ako *práva domáhať sa plnenia zo záväzku*? Na základe uvedeného možno usúdiť, že neobstojí. Všetky akceptované vymedzenia, prípadne definície pojmu nárok, jednoznačne zdôrazňujú **vynútiteľnosť štátnou mocou, súdnu vymáhateľnosť** subjektívneho práva. Imanentnou podstatou nároku je teda jeho vynútiteľnosť proti vôli povinného subjektu. Vymedzenie nároku ako *práva domáhať sa plnenia záväzku* túto podstatnú vlastnosť nároku nevystihuje. Teda po vecnej stránke definícia nároku v návrhu novely nie je taká, aká by vystihovala podstatu pojmu nárok. Ak vychádzame z toho, že dôvodová správa vymedzenie nároku v § 100 považuje za jeho legálnu definíciu, musíme konštatovať, že nespĺňa požiadavky kladené na legálnu definíciu. Preto môže vyvolať pri výklade a aplikácii viaceru nejasnosť.

Logicky sa natíska aj otázka, či je vôbec potrebná legálna definícia pojmu nárok? Domnievame sa, že tento pojem dostatočne presne vymedzila a unifikovala právna veda,

¹⁴ KNAPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. a kol. *Občanské právo hmotné I.* 4. vydanie. Praha : ASPI, 2005, s.254 a nasl.

¹⁵ OVEČKOVÁ, O. a kol. *Slovník obchodného práva*. Bratislava : Iura Edition, 1994, s.155.

¹⁶ SVOBODA, J. a kol. *Slovník slovenského práva*. Bratislava : Poradca podnikateľa, 2000, s. 331.

¹⁷ HENDRYCH, D. A kol. *Právnický slovník*. Praha : C. H. Beck, 2001, s. 388.

¹⁸ KNAPP, V. *Teória práva*. Praha : C. H. Beck 1995, s 196; PROCHÁZKA, R., KÁČER, M. *Teória práva*. Bratislava : C. H. Beck 2013, s. 286.

¹⁹ WEINBERGER, O. *Norma a inštituce. Úvod do teórie práva*. Plzeň : Aleš Čeněk 2017, s. 99.

a je len na tvorcoch predpisov, aby si to všimli a správne ho v rôznych súvislostiach používali a dôsledne rešpektovali.

Napokon je potrebné poukázať aj na použitú legislatívnu techniku pri definovaní pojmu nárok. Dôvodová správa uvádza, že nárok je definovaný na účely premlčania. Z textu zákona to však nevyplýva.

V súvislosti s používaním legálnych definícií, ktorá je tým, že je uvedená v texte právnej normy právne záväzná, je možné odporúčať a zvážiť nasledujúce slová V. Knappa o používaní legálnych definícií: *Treba ich používať s mierou a vždy po dôkladnej predchádzajúcej úvahe o ich výhodách i nevýhodách v konkrétnej situácii, t. j. len vtedy, ak je možné spoľahlivo usúdiť, že definícia je v danom prípade potrebná, aby odstránila eventuálne možnú nejasnosť, bez toho, aby zároveň hrozila vyvolaním inej a bez toho, aby spôsobila nežiaducu prílišnú rigidnosť právnej normy.*²⁰

3. Účinky premlčania

Pokiaľ ide o účinky premlčania, návrh novely (§ 114f) sa priklonil, podobne ako aj nový český Občiansky zákonník (§ 609) k vymedzeniu účinkov premlčania podľa vzoru Princípov európskeho zmluvného práva (PECL, čl. 14:501), ako aj návrhu Spoločného referenčného rámca (DCFR čl. III-7:501), ktorý prebral túto úpravu z Princípov, kde sa uvádza: „*Po uplynutí premlčacej lehoty je dlžník oprávnený odmietnuť plnenie.* Tak aj nemecký Občiansky zákonník (BGB), keď upravuje dôsledok uplynutia premlčacej lehoty, uvádza, že *dlžník je oprávnený plnenie odmietnuť* (§ 214 ods. 1).“

Toto právo odmietnuť plnenie priznané dlžníkovi považuje komentár k Princípom za kategorickú požiadavku. To znamená, že premlčanie nepôsobí *ipso iure* (právne účinky nejakého činu nastupujú z práva samého). Rovnako to znamená, že záväzok stále trvá.²¹

Český Občiansky zákonník použil trochu odlišnú terminológiu, keď v § 609 ustanovuje: *Ak nebolo právo vykonané v premlčacej lehote, premĺči sa a dlžník nie je povinný plniť.* Na rozdiel iných úprav, ktoré používajú termín „odmietnuť plnenie“. K. Eliáš k tejto právnej úprave uvádza: *Lepšie ako doteraz je vyjadrená hmotnoprávna podstata premlčania. Na premlčané právo nie je dlžník povinný plniť – ale pokiaľ aj tak splní, nemôže požadovať, aby mu plnenie bolo vrátené. To že súd nehľadá na premlčanie ex officio, ale len pri dlžníkovej námietke, a že po jej eventuálnom vznesení premlčané právo nepriзна, je vyjadrené ako dôsledok hmotnoprávneho základu inštitútu.*²² To tiež podľa K. Eliáša potvrdzuje, že sa koncepcia premlčania zásadne nemení, len sa zvyrazňuje hmotnoprávny charakter inštitútu premlčania.

Aj keď akceptujeme, že koncepcia premlčania v dôsledku uvedenej zmeny sa podstatne nemení, len sa posilňuje jeho hmotnoprávny charakter, vznikajú nové otázky v súvislosti s dôsledkami uplynutia premlčacej doby, trvania záväzku plniť, prípadne

²⁰ KNAPP, V. *Teorie práva.* Praha : C. H. Beck, 1995, s. 124.

²¹ *Princípy európskeho zmluvného práva.* Bratislava : Iura Edition, 2009, s. 342.

²² ELIÁŠ, K. *K některým otázkám promlčení v soukromém právu.* Obchodněprávní revue, 2011, č. 9, s. 258.

dôsledkov odmietnutia plnenia napríklad vo väzbe na omeškanie, zmluvnú pokutu a pod. Svedčia o tom aj vyjadrenia k tejto zmene v komentároch k novému českému Občianskemu zákonníku. Preto si táto zmena, aj keď ju možno akceptovať, zasluhuje dôslednejší komentár v dôvodovej správe. Dôvodová správa k § 114f túto zmenu len konštatuje.

4. Začiatok plynutia premlčacej doby

a) Začiatok plynutia premlčacej doby, ak čas plnenia nie je určený alebo určenie splatnosti bolo ponechané veriteľovi

Súčasná právna úprava vychádza z toho, že pre začiatok plynutia premlčacej doby pri práve na plnenie záväzku je rozhodujúca splatnosť záväzku, t. j. doba splatnosti (§ 392 ods. 1 OBZ; § 101 OZ). Pri záväzkoch možno uplatniť právo na súde (*actio nata*) najskôr v čase splatnosti, pretože skôr nemožno podať ani žalobu na plnenie. Premlčacia doba začína plynúť, keď je *actio nata*, t. j. keď nárok možno prvý raz uplatniť na súde.

Doba splatnosti (dátum zročnosti) je najčastejšie dohodnutá v zmluve (§ 340 ods. 1 OBZ). Ak si strany dobu splatnosti nedohodnú, uplatní sa zákonná úprava splatnosti pri jednotlivých typoch zmlúv, a ak takéto ustanovenie pri tom-ktorom type zmluvy absen-tuje, bude sa aplikovať všeobecná úprava času plnenia (§ 340 ods. 2 a nasl. OBZ). Doba splatnosti môže byť určená aj rozhodnutím súdu (§ 341 OBZ).

Na základe všeobecnej úpravy času plnenia doba splatnosti závisí od **výzvy veriteľa na plnenie**. V zmysle tejto úpravy platí, že ak čas plnenia nie je v zmluve určený, je veriteľ oprávnený požadovať plnenie záväzku ihneď po uzavretí zmluvy a dlžník je povinný záväzok splniť bez zbytočného odkladu po tom, ako ho veriteľ o plnenie požiadal (§ 340 ods. 2 OBZ). To znamená, že pre začiatok plynutia premlčacej doby je relevantný koniec lehoty bez zbytočného odkladu, lebo to je deň, keď mal byť záväzok splnený alebo sa malo začať s jeho plnením v zmysle § 392 ods. 1 OBZ. Veriteľ vzhľadom na dispozitívnosť ustanovenia § 340 OBZ môže vo výzve určiť aj inú dĺžku lehoty na plnenie. Výzva veriteľa na plnenie adresovaná dlžníkovi je nevyhnutnou podmienkou splatnosti záväzku.

Občiansky zákonník obsahuje obdobnú právnu úpravu. Ak čas plnenia nie je dohodnutý, ustanovený právnym predpisom alebo určený v rozhodnutí, dlžník je povinný splniť dlh prvého dňa po tom, ako ho o plnenie veriteľ požiadal (§ 563 OZ).

Z uvedeného vyplýva, že ak platí, že začiatok plynutia premlčacej doby je spojený so vznikom splatnosti, je zároveň jej počiatok v tomto prípade závislý od vôle veriteľa. Pretože sa predpokladá, že veriteľ môže toto svoje postavenie voči dlžníkovi zneužívať, časť právnej doktríny, ako aj súdna prax si vyložila platnú právnu úpravu tak, že pre začiatok premlčacej doby je rozhodujúci deň nasledujúci po dni, keď došlo ku vzniku právneho vzťahu, a nie deň splatnosti dlhu. Pritom sa dôvodí, že v zmysle dikcie § 101 OZ „premlčacia doba plynie odo dňa, keď sa *právo mohlo vykonať* prvý raz“, že v takomto prípade je prvá objektívna možnosť vykonania práva daná už okamihom, keď veriteľ mohol najskôr o plnenie požiadať. Ako uvádza I. Pelikánová, ide o „tvorivý výklad“

uvedeného ustanovenia.²³ Obchodný zákonník svojou dikciou „... keď sa právo mohlo uplatniť na súde...“ bezpochyby takýto výklad nedovoľuje, lebo uplatniť svoje právo na súde má význam len vtedy, ak nastalo *actio nata*.

Domnievame sa, že posunutiu začiatku plynutia premlčacej doby, v prípade potreby výzvy veriteľa na plnenie, k okamihu vzniku právneho vzťahu je do značnej miery v rozpore s platnou právnou úpravou.

Opustenie všeobecného pravidla o viazanosti začiatku plynutia premlčacej doby na splatnosť nepovažujeme ani z hľadiska *de lege ferenda* za vhodné.

Návrh novely takúto výnimku výslovne upravuje v § 111:

Ak bolo určenie splatnosti prenechané veriteľovi (§ 735), alebo ak čas splnenia nie je určený (§ 735), začne premlčacia lehota plynúť od vzniku záväzku; bez ohľadu na to, kedy veriteľ požiadal dlžníka o splnenie dlhu.

Dôvodová správa k tomu uvádza: „Doterajšia právna úprava neriešila otázku začatia plynutia premlčacej doby v prípade ak čas plnenia dlhu (vyplývajúceho zo zmluvy alebo mimozmluvných záväzkov) nebol určený dohodou, právnym predpisom, ani rozhodnutím. Dlžník bol za daných okolností povinný splniť dlh prvého dňa po tom, čo ho o plnenie veriteľ požiadal (pôvodný § 563). Súdna judikatúra dospela pomerne jednotne k záveru, že v takýchto prípadoch začne premlčacia lehota plynúť od vzniku záväzku, resp. podľa pravidiel o počítaní lehôt deň nasledujúci po vzniku záväzku (R. 28/1984, R 91/2004, R 17/2017). Toto pravidlo preberá aj nové znenie § 111, pričom v záujme právnej istoty je výslovne vymedzené v zákone. Pôvodný § 563 bol nahradený novým pravidlom, podľa ktorého je dlžník v týchto prípadoch povinný splniť dlh v primeranej lehote po tom, čo ho veriteľ o splnenie požiada. Uvedené platí aj vtedy, ak bolo určenie splatnosti ponechané veriteľovi, čo OZ pôvodne neupravoval.“

Navrhované ustanovenie (§ 111) je odchýlkou od všeobecného pravidla o začiatku plynutia premlčacej doby uplatnené tak *de lege lata*, tak aj *de lege ferenda*, ktoré začiatok plynutia premlčacej doby viaže na uplatnenie práva na súde (*actio nata*), teda na dobu splatnosti.

Domnievame sa, že takáto odchýlka od všeobecného pravidla pokrývajúca relatívne veľký počet prípadov, nie je všeobecne akceptovateľná. Je to problematika, o ktorej sa diskutuje.²⁴ Navrhované riešenie nie je zatiaľ jednoznačne verifikované ani vedou²⁵ a ani súdnou praxou, lebo v judikatúre sa vyskytujú aj iné názory. Tak napríklad Najvyšší súd SR v súvislosti s § 563 OZ vyslovil názor, že *splatnosť pohľadávky, ktorá sa spája s povinnosťou výzvy dlžníkovi, aby túto zaplatil, nastáva až momentom doručenia takejto výzvy dlžníkovi, resp. najskôr momentom, kedy sa dostala do sféry jeho dispozície*.²⁶

²³ PELIKÁNOVÁ, I. *Obchodní právo. Obligační právo – komparatívni rozbor*. Praha : ASPI, Wolters Kluwer, 2009, s. 379.

²⁴ MASLÁK, M. Začiatok plynutia premlčacej doby v prípade, ak čas plnenia dlhu nie je medzi veriteľom a dlžníkom dohodnutý ani inak určený. *Súkromné právo*, 2014, č. 2.

²⁵ Opozitné názory napr. WEINHOLD, D. *Promlčení a prekluze v obchodných záväzkových vzťahoch*. 3. vyd. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 38 a nasl.; PELIKÁNOVÁ, I. Úvaha o niektorých otázkach promlčení a výkladu zákonných ustanovení. *Právni spravodaj*, 2008, č. 12.

²⁶ Rozsudok najvyššieho súdu SR zo 17. júna 2014, sp. zn. 1 M Obdo 6/2011; tak aj rozsudok Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 33 Odo 665/2002; nález Ústavného súdu III. ÚS 600/1999.

Na tomto mieste nie je priestor na dôkladnejší rozbor tohto problému, ale dôvody, ktoré sa uvádzajú v prospech takéhoto riešenia, nie sú dostatočne presvedčivé na to, aby sa prijalo navrhované zákonné riešenie.

Najmä treba pripomenúť, že význam veriteľovej výzvy na plnenie má osobitnú funkciu a význam v obchodnoprávných vzťahoch, a to nielen v súvislosti so schopnosťou vyvolať splatnosť dlhu, ale aj vo väzbe na počiatok plynutia premlčacej doby.

V tejto súvislosti je potrebné odmietnuť aj katastrofické scenáre o tom, že v prípade, ak premlčacia doba začne plynúť až odo dňa, keď veriteľ prostredníctvom výzvy na plnenie uplatní svoje právo u dlžníka, môže veriteľ oddaľovať výzvu na plnenie a tým držať dlžníka v neistote. Je treba pripomenúť, že právo ponúka viacero možností prípadným špekuláciám, či priamo šikanóznemu správaniu čeliť.²⁷

Jedným z prostriedkov obrany, ktoré poskytuje právo, je **premlčateľnosť výzvy veriteľa na plnenie**.²⁸ Za určitých okolností prichádza do úvahy aj posúdenie veriteľovho správania pri vymáhaní dlhu po neprimerane dlhej dobe v rozpore s dobrými mravmi.

Komentár k novému českému Občianskemu zákonníku uvádza niekoľko ďalších prostriedkov, ktorých využitie v praxi eliminuje prípadnú svojvôľu veriteľa pri výzve na plnenie. Napríklad uvádza, že Najvyšší súd ČR deklaruje, že od každého veriteľa možno právom požadovať, aby svoje nároky uplatňoval súdnou cestou bez zbytočného odkladu, a to i napriek tomu, že premlčaciu dobu súd nemôže v žiadnom prípade skrátiť. Taktiež komentár uvádza, že Najvyšší súd ČR po vzore Ústavného súdu ČR dokonca zovšeobecňuje, že beh premlčacej doby ovplyvňuje nielen výslovná dikcia zákona, ale aj tzv. legitímne očakávanie účastníkov hmotnoprávneho pomeru.²⁹

Nie je zanedbateľné uvedomiť si aj relatívne veľmi malú praktickú frekvenciu prípadov, keď veriteľ svojvoľne, navyše so zlým úmyslom, oddaľuje výzvu na plnenie. Napokon zmluvné strany majú vždy možnosť upraviť si v zmluve splatnosť záväzku tak, aby k takýmto situáciám nedochádzalo.

b) Začiatok plynutia premlčacej doby pri práve na zmluvnú pokutu

Na rozdiel od súčasnej právnej úpravy, návrh novely v § 112 ods. 3 výslovne upravuje tak dĺžku premlčacej lehoty, ako aj začiatok jej plynutia pri práve na zmluvnú pokutu:

(3) Nárok na zmluvnú pokutu sa premlčí najneskôr uplynutím troch rokov odo dňa, keď došlo prvýkrát k porušeniu povinnosti, z ktorého nárok vznikol, ak zo zákona alebo dohody strán nevypláva iná premlčacia lehota.

Dôvodová správa k tomu uvádza: „Odsek 3 jednotne upravuje premlčanie nároku na zmluvnú pokutu. Vychádza pritom z rovnakých princípov ako ods. 1, s úmyslom eliminovať existenciu tohto nároku, resp. jeho podstatnej časti *de facto* bez časového obme-

²⁷ Bližšie WEINHOLD, D. *Promlčení a prekluze v obchodních závazkových vztazích*. 3. vyd. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 38 a nasl.

²⁸ Bližšie OVEČKOVÁ, O. *Premlčanie v obchodnom práve*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015, s.178 a nasl.

²⁹ Pozri SVOBODA, K. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., PELIKÁNOVÁ, I., DVOŘÁK, T., SVOBODA, K., PAVLÍK, P. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek I. Praha : Wolters Kluwer, 2014, s.1556.

dzenia (pri teórii o každodennom začatí plynutia novej premlčacej lehoty v prípade trvania porušenia povinnosti).“

S uvedeným ustanovením nemožno súhlasiť, a preto sa tomuto problému budeme venovať podrobnejšie. Výhrady k uvedenému riešeniu spočívajú v chápaní samej podstaty inštitútu zmluvnej pokuty.

Právo na zmluvnú pokutu je typickým právom dohodnutým zmluvnými stranami, ktoré vzniká z porušenia povinnosti. To znamená, že premlčacia doba pri tomto práve začne plynúť odo dňa porušenia povinnosti, ktorá je zabezpečená zmluvnou pokutou. Rozhodujúca je len skutočnosť, kedy došlo k porušeniu povinnosti zabezpečenej zmluvnou pokutou, čo sa nemusí kryť s dobou splatnosti zmluvnej pokuty. Pokiaľ ide o začiatok plynutia premlčacej doby, pri práve na zmluvnú pokutu nevznikajú väčšie problémy. Platí to však len pre prípady, keď je zmluvná pokuta za porušenie povinnosti dohodnutá v pevnej sume (napr. 2 000 eur). Premlčacia doba začne plynúť dňom porušenia zabezpečenej povinnosti.

Iná je situácia v tých prípadoch, ak je zmluvná pokuta dohodnutá tzv. narastajúcim spôsobom, spravidla percentuálne z určitej sumy (napr. kúpnej ceny) za každý deň porušenia povinnosti. V aplikačnej praxi sa od tohto spôsobu určenia výšky zmluvnej pokuty odvíja spornosť začatia plynutia premlčacej doby pri práve na zmluvnú pokutu.

Právo na zaplatenie zmluvnej pokuty je právom, ktoré vzniklo v dôsledku porušenia povinnosti, ktorú zabezpečuje, a preto má sankčný charakter. To odôvodňuje záver považovať v týchto prípadoch za začiatok plynutia premlčacej doby porušenie povinnosti. Táto povinnosť sa v uvedených prípadoch porušuje opakovane, a aj právo na zaplatenie zmluvnej pokuty vzniká opakovane, teda opakovaným porušením povinnosti v určitom časovom intervale. Zmluvná pokuta predstavuje samostatné majetkové právo. V tom spočíva aj rozdiel v porovnaní zmluvnej pokuty a úrokov z omeškania, ktoré sú príslušenstvom pohľadávky, a povinnosť platiť úroky z omeškania vzniká jednorazovo v deň v ktorom sa dlžník ocitol v omeškaní so splnením záväzku.

Uvedené vyplýva z rozdielnej právnej podstaty inštitútu zmluvnej pokuty a úrokov z omeškania. Výstižne to vyjadril Najvyšší súd ČR: „Zmluvná pokuta, na rozdiel od úrokov z omeškania, nie je ani príslušenstvom pohľadávky (ide o samostatný nárok), ani opakujúcou sa dávkou, ktorú by bolo možné veriteľovi súdnym rozhodnutím priznať aj do budúcnosti, povinnosť platiť zmluvnú pokutu a jej premlčanie sa preto spravuje zásadne odlišnými pravidlami než je to pri povinnosti zaplatiť úroky z omeškania.“³⁰

Zásadné stanovisko k tejto otázke potom nájdeme aj v ďalšom rozhodnutí: „Pri práve na zaplatenie zmluvnej pokuty dojednanej percentuálnou sadzbou z určenej sumy za každý deň omeškania s plnením peňažného záväzku, premlčacia doba podľa § 393 ods. 1 OBZ začína plynúť nielen prvým dňom omeškania, ale aj každým dňom omeškania, za ktorý vzniklo veriteľovi ďalšie právo na zmluvnú pokutu. Právo na zaplatenie takto dojednanej zmluvnej pokuty vzniknutej za určitý deň omeškania sa preto premlčí uplynutím štvorročnej premlčacej doby počítanej od tohto dňa.“³¹

³⁰ Rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 8. februára 2007, sp. zn. 21 Cdo 681/2006.

³¹ Rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 29. októbra 2002, sp. zn. 29 odo 847/2001. Tak aj rozsudok Najvyššieho súdu SR z 27. marca 2008, sp. zn. 4 Cdo 222/2005.

Ako vidno, pri riešení začiatku plynutia premlčacej doby pri práve na zmluvnú pokutu nejde o hľadanie pragmatického riešenia, ale o riešenie, ktoré vychádza zo samej podstaty daného právneho inštitútu a rešpektuje ho.

Uvedené stanovisko je v Českej republike akceptované tak v právnej doktríne, ako aj v súdnej praxi. Preto ani nebolo potrebné otázku začatia plynutia premlčacej doby pri práve na zmluvnú pokutu výslovne upraviť.

O problematike rozlíšenia úrokov z omeškania a zmluvnej pokuty dohodnutej percentom z dlžnej sumy počas trvania omeškania sa návrh novely zmieňuje aj v dôvodovej správe pri práve na úroky z omeškania (§ 826 – § 828). Podrobnejšie sa budeme touto otázkou ešte zaoberať pri návrhu právnej úpravy zmluvnej pokuty.

Na záver

Navrhovaná veľká novela Občianskeho zákonníka, ktorá sa podstatným spôsobom dotýka aj Obchodného zákonníka, prináša v mnohých ohľadoch významnú **zmenu inštitútu premlčania**. Samotná dôvodová správa k návrhu novely deklaruje celkovú zmenu koncepcie inštitútu premlčania.

V predkladanej správe k návrhu novely sa uvádza, že bol vypracovaný na základe **Legislatívneho zámeru Občianskeho zákonníka**, ktorý schválila vláda Slovenskej republiky v januári 2009. Koncepcia rekodifikácie tohto návrhu však bola podstatne odlišná už len v tom, že počítala s vypracovaním nového Občianskeho zákonníka, a nielen s jeho viac etapovou novelizáciou.³² Pokiaľ ide o premlčanie, aj keď sa predpokladali viaceré zmeny súvisiace s rekodifikáciou samotného inštitútu (napr. zjednotenie premlčacích lehôt a ich skrátenie, dôraznejšie vyjadrenie hmotnoprávneho charakteru premlčania, možnosť dohodou strán aspoň čiastočne upravovať podmienky premlčania), zmena samej podstaty chápania premlčania, v takom ponímaní, ako ju prináša navrhovaná novela, sa nepredpokladala.

V príspevku sme poukázali aspoň na niektoré zmeny, ktoré návrh novely priniesol a ktoré ovplyvňujú samu podstatu inštitútu premlčania.³³ Tieto zmeny nie sú v návrhu novely akceptovateľným spôsobom odôvodnené. Dôvodová správa ich len konštatuje, ale nevysvetľuje. Aj s ohľadom na to, že legislatívny zámer, na ktorý sa návrh novely odvoláva, s takýmito zmenami nepočítal, chýba rozbor doterajšej právnej úpravy a jej pôsobenie a z toho vyplývajúca potreba takýchto zmien. Niektoré zmeny sa preto javia ako samoučelné, nepotrebné, ba až také, ktoré sťažujú výklad a aplikáciu jednotlivých ustanovení a ich súvislostí, čo, pochopiteľne, má vplyv aj na právnu istotu subjektov práva. V niektorých ohľadoch chýba navrhovaným riešeniam všeobecné uznanie a akceptácia. Preto je potrebné niektoré navrhované zmeny, a to aj nad rámec tohto príspevku, prediskutovať a prehodnotiť.

³² Bližšie OVEČKOVÁ, O. Zložité cesty rekodifikácie súkromného práva. Právny obzor, 1918, č. 9, s. 607 – 614.

³³ Je možné diskutovať aj o vhodnosti viacerých terminologických a stylistických vyjadrení.

Literatúra

- ELIÁŠ, K. *Občianský zákoník*. Velký akademický komentář. I. svazek. Praha : Linde, 2008
- ELIÁŠ, K. K některým otázkám promlčení v soukromém právu. *Obchodněprávní revue* 2011, č. 9
- HENDRYCH, D. A kol. *Právníký slovník*. Praha : C. H. Beck, 2001
- KNAPP, V. *Teorie práva*. Praha : C. H. Beck, 1995
- KNAPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. a kol. *Občianské právo hmotné* 1. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005
- LAZAR, J. a kol. *Občianske právo hmotné*. 1. zv. Bratislava : Iuris Libri, 2014
- LUBÝ, Š. Občianskoprávny nárok. *Právnícké štúdie*, roč. VI., 1958
- MASLÁK, M. Začiatok plynutia premlčacej doby v prípade, ak čas plnenia dlhu nie je medzi veriteľom a dlžníkom dohodnutý alebo inak určený. *Súkromné právo*, 2015, č. 2
- Návrh novely Občianskeho zákonníka dostupný na: <http://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=2412>
- OVEČKOVÁ, O. a kol. *Slovník obchodného práva*. Bratislava : Iura Edition, 1994
- OVEČKOVÁ, O. *Premĺčanie v obchodnom práve*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015
- Princípy európskeho zmluvného práva*. Bratislava : Iura Edition, 2009
- SVOBODA, J. a kol. *Slovník slovenského práva*. Bratislava : Poradca podnikateľa, 2000
- ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občianský zákoník II*. Komentář. I vyd. Praha : C. H. Beck, 2008
- ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., PELIKÁNOVÁ, I., DVOŘÁK, T., SVOBODA, K., PAVLÍK, P. a kol. *Občianský zákoník*. Komentář. Sv. I. Praha : Wolters Kluwer, 2014
- WEINHOLD, D. *Promlčení a prekluze v obchodních závazkových vztazích*. 3. vyd. Praha : C. H. Beck, 2009
- WEINBERGER, O. *Norma a instituce*. Úvod do teorie práva. Plzeň : Aleš Čeněk, 2017